Књаз **АСЛАН**
баш мүәллим

ХАЛГ ШАИРИ СӘМӘД ВУРҒУН КИТАБ ВӘ МҮТАЛИӘ ҺАГГЫНДА

Көркәмли халг шаиримиз Сәмәд Вурғунун әдәби-бәдии, елми-публисистик ирсиндә китаб вә мүталиә мәсәләләри мүһүм јер тутур. С.Вурғун истәр поетик јарадычылығында, истәрсә дә әдәбијјатымызын тарихинә вә инкишаф јолларына һәср етдији чохсајлы чыхыш, мә'рузә вә мәгаләләриндә китабын вә мүталиәнин әһәмијјәтиндән дөнә-дөнә данышмыш, китабы гүдрәтли вә әвәзсиз мүбаризә васитәси кими јүксәк гијмәтләндирмишдир.

С.Вурғун өз халгынын тарихинә ачыг көзлә бахан, онун мәдәнијјәтиндә бәшәр мәдәнијјәти хәзинәсинә дахил ола биләчәк инчиләри мәһарәтлә сечмәји бачаран бир шәхсијәт иди. О, өз нәчиб руһуну, инсанпәрвәр адәтләрини өз кәләчәјиндә мирас кими јашадан бир халгы бәхтијар халг һесаб едир, онун даһа бөјүк кәләчәји олдуғуна инанырды.

Сәмәд Вурғун Низами, Фүзули, Вагиф, Мирзә Фәтәли Ахундов, Мирзә Әләкбәр Сабир, Чәлил Мәммәдгулузадә кими классикләримизин әсәрләрини ардычыл мүталиә едир, онлардан өјрәнир вә бу бөјүк сәнәткарларымызын үстүнлүјүнү бир дә мәһз бунда көрүрдү ки, түкәнмәз исте'дада малик олан бу бөјүк сималар мәдәнијјәт чәрчивәсиндә гапаныб галмамыш, үмумбәшәри идеалларын тәрәннүмчүсү олмушлар. Бу нәһәнк әдәби сималарын әсәрләрини јүксәк дәјәрләндирән С.Вурғун онларын һәр биринин јарадычылығы һаггында үрәк долусу данышырды. О, Низамини Азәрбајчан халгынын камал күнәши, Фүзулини ше'римизин бүтү, Чәфәр Чаббарлыны һәјат вә мүбаризә нәғмәкары кими гијмәтләндирир, сәнәт дүһасына хас олан нәчиб ән'әнәләри јени тарихи шәраитдә новатор сәнәткар кими инкишаф етдирирди.

Көркәмли шаир јазыр: *"...кениш күтлә шаири олмаг истәјән јазычыларымыз јалныз зијалылар үчүн јазмагы Молла Нәсрәддиндән, Сабирдән өјрәнмәли вә истифадә етмәлидирләр. Бу о демәк дејилдир ки, биз бу күндән е'тибарән Молла Нәсрәддинләшмәлијик, Сабирләшмәлијик вә кери гајытмалыјыг. Јох! Буну белә дүшүнмәмәлијик. Биз онлардакы хүсусијјәтләри өзүмүздә јаратмаг үчүн онлардан, онларын мүхтәлиф пријомларындан истифадә етмәлијик. Аббас Сәһһәтин тәбиәт, зәһмәт һаггындакы ше'рләрини көтүрүнүз: инсан бу ше'рләри охудугда нә гәдәр севинир, һәрәкәтә кәлир, инсанда тәбиәт вә зәһмәтә гаршы руһ јүксәклији, һәвәс әмәлә кәлир. Бу чәһәтләри биз өјрәнмәлијик" (7.-С.25-26).*

Мәһз Азәрбајчанын гәдим, зәнкин мәдәнијјәти, хүсусән әдәбијјаты илә јахындан танышлыг, бу әдәбијјатын нәчиб хүсусијјәтләринә мүкәммәл јијәләнмәк вә онун ән көзәл нүмунәләрини мүнтәзәм охумаг С.Вурғунун дүнјакөрүшүнүн формалашмасы, бөјүк сәнәткар кими јетишмәси просесиндә һәлледичи рол ојнамышдыр.

Сәмәд Вурғун Азәрбајчан халгынын бәдии фикри илә бәрабәр башга милләт вә халгларын әдәби-бәдии фикир тарихиндәки бөјүк сималарын әсәрләрини дә дәриндән өјрәнмиш, тәк өз халгынын дејил, бир чох башга халгларын мүтәрәгги идејалар ашылајан китабларыны да тәнгиди шәкилдә мәнимсәмишдир. Шаир Азәрбајчан классикләрини нечә бөјүк мәһәббәтлә севмиш вә онларын һәмишәјашар әсәрләриндән өјрәнмишсә, "рус ше'ринин күнәши" Пушкини, украјналы Шевченкону, күрчү Шота Руставелини, "дағыстанлы ағ сачлы ашыг Сүлејманы", "Газахыстан чөлләриндә ше'р јазан гоча Чамбулу", һиндистанлы Рабиндранат Тагору, чинли Сјаону, бразилијалы Амадону, франсыз Арагону, түрк Нагим Һикмәти вә башгаларынын сәнәтини дә бөјүк мәһәббәтлә севмиш, онларын әсәрләрини севә-севә охумушдур. Бу да бөјүк шаирин мүталиә даирәсинин нә гәдәр кениш олдуғуну бир даһа тәсдигләјир.

С.Вурғун јахшы билирди ки, милли мәдәнијјәт зәминәси илә јашамајан, мәнсуб олдуғу халгын мә'нәви һәјаты, мүтәрәгги идејалары, әмәл вә арзулары илә силаһланмајан инсанларын һеч бир симасы да ола билмәз. Халг шаири белә бир һәгигәти дә көстәрир ки, о, халгыны доғрудан да севән, онун талејини вә кәләчәјини дәриндән дүшүнән, ејни заманда бир сәнәткар кими бөјүк исте'дада малик олан шәхсләр һеч заман өз милли мәдәнијјәт чәрчивәсиндә бағланыб галмырлар. Белә сәнәткарлар һәм дә үмуми бәшәри идеалларын вә әмәлләрин тәрәннүмчүсү олур, бу јолда да өз халгынын мә'нәви һәјат үфүгләрини даһа да кенишләндирмәјә, дүнја мәдәнијјәти хәзинәсиндә онун да мүәјјән мөвге газанмасына чалышыр вә бу амал уғрунда мүбаризә апарырлар.

Бүтүн бу мәсәләләри там чиддилији илә дујан вә онлары өз јарадычылығында долғунлугла әкс етдирән Сәмәд Вурғун сөз, китаб вә мүталиә илә бағлы олдугча марагллы вә мә'налы фикирләр сөјләмишдир.

С.Вурғун бәдии әсәрләрин мәзијјәтләриндән бирини дә гысалыгда, аз сөзлә дәрин мә'на ифадә етмәкдә көрүр. Шаир үмумән белә әгидәдә иди ки, "... *бөјүк арзулары вә мәгсәдләри гыса сөзләрлә дә ифадә етмәк олар*". О, Низамијә истинадән јазыр: "*Низами бәдии сөзү јүксәк гијмәтләндирирди, Низами әдәбијјатда сөзчүлүјүн вә мә'насыз сөзләрин амансыз дүшмәни иди. Шаир аз сөзлә бөјүк мә'на ифадә етмәји тәләб едирди*".

Сәнәтдә бу көзәл ән'әнәни давам етдирмәјин тәрәфдары олан вә ону мүдафиә едән С.Вурғун бир даһа тәләб едирди ки, "*шаир илһама һөрмәт етдији кими, сөзә дә һөрмәтчил олмалыдыр. Сөз илһамын гапысыдыр. Бөјүк бир илһам зәиф бир сөзлә ифадә*

олуна билмәз. Ше'р дили бошбогазлыг севмәз. О, аз сөздә бөјүк мә'на тәләб едир." (16.-С.205)

С.Вурғун бу чәһәтдән халг һикмәтини, халг әдәбијјатынын дилини нүмунә кәтирир, ону ше'рдә узунчулуға гаршы гојур. О, "Муған" поемасында гоча чобанын:

- Муған Муған олса бири уч еләр,
Муған туфан олса, учу һеч еләр, -

сөзләрини нәзәрдә тутуб јазыр:

Охучум, беләдир, агил бабалар,
Бир дастан јарадыр икичә сөзлә;
Бу камал дунјасы кулләр бир узлә
Нәсилдән-нәсилә кечир јадикар...

Бизсә вахт итириб гафијәләрә,
Дејирик сөзләрин сајы чохалсын.
Динләјән әл чалсын бизә бир кәрә,
Сонра нә душунсун, нә дә зөвг алсын! (10.-С.174)

Шаир бүтүн бунлардан сонра башладығы узун ше'рин - "Муған" поемасынын кәләчәк талејиндән никаранчылығыны дилинә кәтирир, бары бирчә сөзүнүн јадда галыб-галмајачағынын нараһатлығыны кечирир, сәнәт дүнјасында үзүнүн ағмы, јохса гарамы чыхачағы һаггында фикир чәкир. Шаир бир даһа бајагкы сөзүнә гајыдараг дејир ки, әкәр талејим беләкәлсә, онда бу чох ағыр дәрд олачаг. Муған гочасынын сөзү исә нәсилдән-нәслә јашајачаг.

Көрүндүјү кими, С.Вурғун јериндә дејилмиш мә'налы сөзә, кәлама јүксәк гијмәт верир, ону сәнәткарын әбәдијјәт рәмзи кими дәјәрләндирир.

Үмумијјәтлә, о, һәмишә мәзмунун һәлледичи ролуна хүсуси диггәт верир, мә'на көзәллијини һәр бир көзәлликдән үстүн тутур. ***"Мән бүтүн әсәрләрин, һәр шејдән әввәл, мә'на көзәллији гаршысында пәрәстиш етмәјә адәт етмишәм. Чүнки һеч бир көзәллијин өмрү мә'на көзәллијинин өмрү гәдәр узун ола билмәз", (7.-С.349) "...Һәр бир әсәрин әсасында мә'на көзәллији јашамалыдыр", (7.- С.311) "Вурғунам мә'налы көзәллијә мән" (10.- С.18)- дејән С.Вурғун әсәрин мәзмунуна, онун идеа истигамәтинә хүсуси әһәмијјәт верирди. О, дејирди ки, "мән... јазычыјам вә јахшы билирәм ки, әкәр бир чәррах бурахдығы сәһвә көрә беш нәфәри шикәст едирсә, јазычы бир әсәриндә идеоложи сәһвә јол верәрсә, бу сәһв јүзләрчә инсаны шикәст едәр" (13.-С.41).***

Сөзә поетик бахыш истәр-истәмәз классик поезијанын сөз һаггындакы ән'әнәви тә'рифләринә кәтириб чыхарса да, бунунла бирликдә С.Вурғун ше'риндә сөзә јени мөвгедән јанашмаг мејли даһа гүввәтлидир. С.Вурғун сөз сәнәти һаггында ајрыча ше'рләр јазмышдыр. Бу чәһәтдән шаирин "Сөзүн шөһрәти" ше'ри сәчијјәвидир:

Рубабын инчә телләрдир...
Мин аләм вар тәранәндә,
Адын "Сөз"дур, өзүн инсан!
Нә мә'налар јашар сәндә!..
Сөзүн мә'насы һәдд билмәз!
Учуб јүксәл бу гүдрәтлә,
Камалын инчиләр сачсын,
данышһәр јердә һикмәтлә.
Сөзүн ешгилә, гәлбијлә
јашар аләмдә дастанлар,
Сөзүн сәјјар хәјалилә
кәзәр дунјаны инсанлар.
Сөзүн гәлбиндә кизләнмиш
бүтүн даһиләрин ешги,
Сөзүн гәлбиндә сакиндир
көјүн ешги, јерин ешги. (9.-С.20)

Бүтүнлүкдә сөзүн тә'рифинә һәср едилмиш бу ше'рин тәһлили үчүн нечә-нечә сәһифә јазмаг, бә'зән дә һеч изаһата еһтијачы олмајан, чох садә вә ајдын шәкилдә ифадә олунмуш фикирләри тәкрар етмәк лазым кәләрди. Биз ше'рин тә'сирини азалтмамаг үчүн бунун үзәриндән кечир вә шаирин дикәр поетик әсәрләриндә сөз һаггындакы мүлаһизәләри јада салмағы лазым билирик.

С.Вурғун сөзә бөјүк гүдрәтә малик бир мәфһум кими бахыр вә "Бакынын дастаны" поемасынын бир јериндә дејир:

Әзәлдән беләдир сөзүн һүнәри:
О, даша дил верәр, торпаға ганад...
Онунла учалыр хәјал шаһпәри,
Өнүндә диз чөкүр бүтүн каинат. (10.-С.35)

С.Вурғунун хәјал вә арзуларында ***"Тонлардан ағырдын сөзүн нәфәси", "... аловлу, одлу сөзләр јангын салыр үрәкләрә", "Сөзүн өмрү һәгигәтлә гоша јашар", "Һәр кичик сөзүн дә өз дүнјасы вар", "Нә лазым дүнјада сөзсүз јарашыг", "Бу дүнјада көзәлликлә сөз јүксәлир" (16.-С.225).***

Шаирин фикринчә, үмумән көзәл вә инчә, гүввәтли вә тә'сирли олан сөз поезија ганадларында даһа да јүксәлир, јени вүс'әт алыр: "Өлмәз бөјүк дили ше'рин, сәнәтин..."

Јалныз ше'рин дили бәлә данышыр,
Онун һикмәтиндә Аллаһ кучу вар!

Шаирин фикринчә, онун "Илһамымын ганад ачмыш сөз јелкәни сығышмајыр јерә, көјә", "Көј үзүндә лопа-лопа" јанан улдузлар да "шаирин сөз дүнјасына" бәнзәјир. С.Вурғун сөзү һүчума башлајан ордуја бәнзәдәрәк:

Һүчума башлајыр мәним сөз ордум,

- дејир вә арзу едир ки, сәнәтдә сөз даһа гүввәтлә сәсләнсин, ән күчлү мүбаризә васитәсинә чеврилсин:

Дунја шаирләри дөјүшә кәлсин!
Һәр сөз дә чәбһәдә гәһрәман олсун...

С.Вурғун сөзү сәчијјәләндирәрәк “Мә’нада көр сөзүн, ше’рин һикмәтини”, - дејә сөзә конкрет мә’на бахымындан јанашыб, ону гијмәтләндирмәји төвсијә едир, сөзүн мәгамына, ифадә тәрзинә, маһијјәтинә диггәт јетирир, конкрет шәраитин сөзә әлавә етдији чаларлары нәзәрә алырды. Бу һалда сөзләр јени кејфијјәт газаныр, үмуми мә’налары фонунда әлавә мүнасибәтләр ифадә етмәјә башлајыр, тә’сир күчү дәјишир, мүсбәт вә мәнфи мә’наларда тә’сир истигамәтини мүхтәлифләшдирир. Бу һалда сөзлә әлагәдар олараг тәрбијә, әдәб, давраныш вә с. кими етик вә педагокика истигамәтли проблемләрә тохунулмуш олур (16.-С.225-226).

Елә бурадача гејд етмәлијик ки, сөзүн тә’сир күчүнә јүксәк гијмәт верән бөјүк Сәмәд Вурғун сөзү, илк нөвбәдә мә’налы сөзләрдән јаранан әсәрләри өзүндә топлајан, горујан вә нәсилдән-нәслә өтүрән китаба да чох дәрин һөрмәтлә јанашыр, кәнчләрин тә’лим-тәрбијәсиндә вә әсл вәтәндаш кими бөјүјүб формалашмасында белә китабларын мүталиәсинин мүһүм рол ојнадығыны гејд едир.

С.Вурғунун һәм ше’рләриндә, һәм дә публисистикасында китаб вә мүталиә һаггындакы фикирләринә тез-тез раст кәлмәк мүмкүндүр. Онлардан бә’зиләрини нәзәрдән кечирәк.

Шаирин “Бөјүк бир китаб вар бизим һәјатда” адлы ше’ри бу чәһәтдән даһа сәчијјәвидир:

Ким билир нечәдир дунјанын јашы,
Тарихин нә гәдәр јазысы вардыр.
Һәр сахсы парчасы, һәр мәзар дашы,
Нәсилдән-нәсилә бир јадикардыр.

Мин бир хәбәр верир дунјадан бизә,
Үстуну тоз алмыш галын китаблар.
Солгун көрунсә дә көзләримизә,
Һәр батан кунәшин өз әләми вар. (4.-С.374).

С.Вурғун гәдим китаблары да нәсилдән-нәсилә јадикар галан сахсы парчасы, мәзар дашы кими тарихин ајры-ајры дөврләрини өзүндә јашадан гијмәтли мәнбәјә бәнзәдир, вәрәгләри саралмыш китабларын батан күнәшә охшадығыны сөјләјир, бунунла да китабын әсл дәјәрини верир. О, ејни заманда әсрләр бојунча инсан өвладынын баш әјиб сәчдә гылдығы мә’насыз китабларын һеч кимә вә һеч нәјә јарамадығыны, анчаг чаһилләр тәрәфиндән јазылдығыны вә тарихлә биркә гочалараг сырадан чыхдығыны гејд едир. Шаир е’тираф едир ки:

Мән дә варагладым онлары бә’зән,
Ән әввәл онларда бир мә’на көрдум.
Сонра бу ро’јадан ајрылдыгча мән,
Бәшәри мин дәрдә мубтәла көрдум.

Галын вараглары мин бир дастанын
Хәнчәрлә бөлунуб, ганла јазылмыш.
Ким билир, тарихдә нечә инсанын
Гәбри һәјатындан әввәл газылмыш. (4.-С.374)

Көрүндүјү кими, шаир дәјәрли китаблары кәскин тәнгид атәшинә тутур, бәшәријјәтә ган-гада кәтирән, инсан бејнини зәһәрләјән китабларын мүталиәсини фәлакәтли сајыр.

Әдаләт адына, ганун адына
Дурду чәркә-чәркә дар агачлары,
Паслы дәмир кими салынды гына,
Бәшәрин мә’нәви еһтијачлары. (4.-С.29).

Шаир инсанлара фајда кәтирән, онлары хошбәхт кәләчәјә сәсләјән китаблары јүксәк гијмәтләндирир, охучулары мәһз белә китаблары охумаға, мүталиә етмәјә вә бәһрәләнмәјә чағырыр:

Јохдур бу китабда ријадан әсәр,
Өмрун ајнасыдыр онун һәр сөзу,
Јохдур гучаг-гучаг јалан вә’дәләр,
Онда јазылмышдыр һәјатын өзу,
Өмрун ајнасыдыр онун һәр сөзу. (4.-С.30).

С.Вурғун бу ше’риндә мә’налы китабы мејвәли, јеткин бағa, дүшүнән асимана, саф вичдана, көзәл симфонијаја, меһрибан анаја, ал донлу күнәшә бәнзәдир ки, бу да шаирин үмумијјәтлә китаба олан мүнасибәтинин ифадәси кими олдугча дәјәрлидир.

Китабы өзүнүн илк мүәллими, әзәл сирдашы адландыран Сәмәд Вурғун башга бир поемасында һәмин фикрини давам етдирәрәк мүхтәлиф мәзмунлу китаблары белә сәчијјәләндирир:

Китаб да нөв-нөвдур инсанлар кими,
Бәдсифәт, ачыдил олуб бир чоху.
Гаралыр сөзләри тиканлар кими,
Үрәјә санчылыр һәр сәтрин оху...

Бу мәгрур китаблар гәсдән базырыр,
Сакит үрәкләри диксиндирәрәк...
Инсаны өлумә, гана чағырыр
Нитсшенин, Һитлерин китабларытәк.

Бәдбәхт јаранмышдыр бә’зи китаблар,
Онун “не’мәтиндән” туршујур агыз...
Ичиндә һәр шеј вар, бутун дунја вар,
Авторун адыдыр өз сөзу јалныз...

Китаб да вардыр ки, һәр сәтри мисмар,
Зорла пәрчимләнир бејнә, агыла.
Елә бил донмушдур онда артылар,
Нә елмә бәнзәјир, нә дә нагыла...

Китаб да вардыр ки, онун сөзләри
Дүзүлмүш шәфәгли улдузлар кими.
Ондакы һәр фикрин ачыб көзләри
Парлајыр күнәшли күндүзләр кими (10.-С.115-116).

Шаир көстәрир ки, мә'налы китаб галынлығы вә ја назиклији, јахуд чилдләринин сајы илә дејил, охучусунун тәләбатыны, марағыны, сорғусуну өдәјән, она мә'нәви естетик идејалар ашылајан, ону кәләчәјә сәсләјән китабдыр:

Бир том олмаса да бу кичик китаб,
Тонлардан ағырдыр һәр бир варагы... (9.-С.116).

Јахуд:

Китабын һәр сөзү гургушундан ағыр,
Һәр сәтрин үстүндә төјүшүр үрәк.
Һәр бөјүк мә'надан гәлбә нур јағыр
Күнәшли-күндүзлү бир асиман тәк. (9.-С.116).

Вә ја:

Сабаһа чағырыр о бизи анчаг
Сабаһ да бүкүнсүз, дүнәнсиз дејил. (9.-С.117)

Сәмәд Вурғун өмүрлүк, әбәди сөзләрә, һәмишәјашар китаблара бағландығыны сөјләјир, јарыдыб-јарытмајан сөз вә китабы көзүнүн дүшмәни сајыр, мә'налы китабларын аз-аз јарандығы гәнаәтинә кәлир:

Һәр сөзү бир улдуз, бир шәффаф алмаз,
Мә'налар дүнјасы гаранлыг дејил.
Бу бөјүк китаблар јараныр аз-аз,
Чүнки өмүрлүкдүр, бир анлыг дејил. (9.-С.117)

Шаирин өзү мәһз белә китабларын мүталиәсинә үстүнлүк вердијиндән бу һиссләри охучусуна да ашыламаға, ону мә'налы вә мәзмунлу китаб охумаға сәсләјир:

Белә бир китабдыр мәним бахтымдан,
Бу ахшам һуснунә һејран галдығым.
Нә бир әфсанәдир, нә дә ки, дастан
Мин бир суалыма чаваб алдығым. (9.-С.116)

Елә бу фикрин давамы кими гејд етмәлијик ки, С.Вурғун гәләм досту Микајыл Мүшфиғә јаздығы ше'риндә:

Бүтүн арзуларым күлүр јарына,
Хәјалдан илһамлар алмамаг үчүн
Бахырам Ленинин китабларына
Дәстәдән керидә галмамаг үчүн, -

дејә өз фикрини тамамилә ачыг шәкилдә ифадә едәрәк, бә'зән дәстәдән керидә галмамаг үчүн дөврүн, заманын тәләбләринә чаваб верән китаблары да охудуғуну, дүнјакөрүшүнү кенишләндирмәк мәгсәдилә о вахт дәбдә олан марксизим-ленинизмә даир әдәбијјат нүмунәләринә дә нәзәр салдығыны сөјләјир. Мәнчә, бу, шаирин сәмими етирафы кими гијмәтләндирилмәлидир.

Сәмәд Вурғунун бу мөвзуда јаздығы әсәрләри ичәрисиндә "Јандырылан китаблар" ше'ри хүсусилә фәргләнир. Шаир бу ше'ри 1947-чи илдә, јә'ни Иранын мүртәче гүввәләри Азәрбајчан дилиндә олан китаблары вәһшичәсинә јандыраркән јазмыш, иртичаја гаршы өз гәзәбини билдирмишдир:

Чәллад! Сәнин галаг-галаг
јандырдығын китаблар
Мин камалын шөһрәтидир,
мин үрәјин арзусу...
Биз көчүрүк бу дүнјадан,
онлар галыр јадикар,
Һәр вәрәгдә нәгш олунмуш
нечә инсан дујғусу.
Мин камалын шөһрәтидир,
мин үрәјин арзусу...

Јандырдығын о китаблар
аловланыр... Јахшы бах!
О аловлар ше'лә чәкиб
шәфәг салыр зүлмәтә...
Шаирләрин нәчиб руһу
мәзарындан галхараг,
Алгыш дејир ешги бөјүк,
бир гәһрәман милләтә:
О аловлар ше'лә чәкиб
шәфәг салыр зүлмәтә... (4.-С.212)

Сәмәд Вурғунун "Јандырылан китаблар" ше'ри Иран иртичасынын ана дилимиздә, бу дилдә јаратдығымыз әдәби абидәләримизә вә мәдәнијјәтимизә олан һәгарәтли һүчумуна ағыллы вә сәрт чавабдыр. Ана дили! Бу дилдә јаранан сәнәт әсәрләри, елми әсәрләр, халг јарадычылығы һәр бир азәрбајчанлы үчүн һәр шејдән әзиздир. Шаир үчүн исә ана дили һәр шејдир. Чүнки шаир бу дилдә данышыр, бу дил васитәси илә јазыб-јарадыр, бу дилдә дә өз халгынын арзу вә әмәлләрини ифадә едир. Онун халгы бу дилдә өлмәз абидәләрдә, өлмәз сәнәт нүмунәләри јаратмышдыр. Бу адибәләрдә халгын руһу, мә'нәвијјаты, дүшүнчәси, арзу вә истәкләри, нәһајәт, бүтүн тарихи ифадә олунмушдур. Бу дилдә јарадылан бөјүк вә әвәзсиз сәнәт абидәләрини фарс милләтчиләринин јандырыб мәһв етмәси Азәрбајчан залгы вә онун шаири, зијалысы, һәр бир вәтәндашы үчүн тәһгир иди. Мәһз буна көрә дә бөјүк сәнәткарымыз Сәмәд Вурғун бу фачиәјә гаршы өз е'тираз сәсини вахтында галдырараг јазырды:

Чәллад! Мәним дилимдәдир
бајатылар, гошмалар,
Де, онлары һеч дујдуму
сәнин о даш үрәјин?

Һәр кәрајлы пәрдәсиндә
мин ананын гәлби вар...
Һәр шикәстәм өвладыдыр
бир мүгәддәс диләјин;
Де, онлары һеч дујдуму
сәнин о даш үрәјин?

Чәллад! Јаныб од олса да,
күлә дөнмәз арзулар,
Тәбиәтин ана гәлби
гул доғмамыш инсаны!
Һәр үрәјин өз дүнјасы
бир сәадәт арзулар,
Ганлар илә јазылмышдыр
һәр азадлыг дастаны ...
Тәбиәтин ана гәлби
гул доғмамыш инсаны! (4.-С.212-213)

Устад шаир һаглы олараг гәтијјәтлә сөјләјир ки, Иран иртичасыны гәһрәман милләтимиз өз ганы ичиндә боғачаг, ал кејиниб кәлән баһар фәслиндә чәлладлары өз чәзасына чатдырачаг.

Тамамилә ганунаујғундур ки, Сәмәд Вурғун бу дәһшәтли һадисәјә өз мүнасибәтини тәкчә ше'рлә јох, һәм дә мүхтәлиф мәтбуат органларында дәрч етдирдији мәгаләләриндә дә тохунмуш вә өз е'тираз сәсини учалтмышдыр. Мәгаләләринин бириндә о, үзүнү фарс шовинистләринә тутараг јазырды: ***"Сиз истәдијиниз гәдәр Азәрбајчан дилиндә јазылмыш әсәрләрдән тонгаллар јаратсаныз белә, бурасыны јадыныздан чыхартмамалысыныз ки, јананлар јалныз кағызлардыр. Бунунла Азәрбајчан халгынын гәлбиндә сиз ағалара гаршы јаранмыш кизлин нифрәт вә кини даһа да алышдырыб аловландырырсыныз"*** *(7).*

Әлбәттә, бөјүк халг шаири Сәмәд Вурғунун дикәр әсәрләриндә дә китабла, мүталиә илә бағлы мәсәләләр аз дејил. Лакин кичик бир мәгалә чәрчивәсиндә бунларын һамысыны әһатә етмәк мүмкүн олмадығындан бунларла кифајәтләнир вә бир даһа тәсдигләјирик ки, устад сәнәткарын әдәби-бәдии ирсинин китабшүнаслыг, китабханашүнаслыг вә библиографија илә сых бағлылығы һәлә индән белә даһа дәриндән өјрәнилмәлидир.

Нәтичә олараг гејд едәк ки, XX әср Азәрбајчан әдәбијјатынын ән көркәмли нүмајәндәси, чағдаш ше'римизин вә драматуркијамызын бачарыглы јарадычысы, тәшкилатчысы вә нәзәријјәчиси кими бөјүк шөһрәт газанмыш халг шаири Сәмәд Вурғун зәнкин вә мисилсиз бир хәзинә гојуб кетмишдир. Устад сәнәткарын һәјат вә јарадычылығына индијәдәк чохсајлы елми мәгаләләр вә монографијалар нәшр едилсә дә, чәсарәтлә демәк олар ки, һәлә бундан сонра Сәмәд Вурғунун әдәби-бәдии ирси сөзүн там мә'насында әһатәли шәкилдә арашдырылмалы, поезијасынын чох-чох инчәликләри һагтында әтрафлы елми арашдырмалар апарылмалыдыр.

Сәмәд Вурғун ирсинин мүхтәлиф елм саһәләри илә бағлылығы шаирин тәдгигатчыларынын әсәрләриндә өз әксини тапса да, бу бөјүк шаирин гәләминдән чыхмыш ше'рләрин, поемаларын, драмларын, публисистик јазыларын кәнч нәслин мә'нәви-естетик тәрбијәсиндә мүһүм рол ојнамасы һагтында хејли арашдырмалар мејдана чыхса да, мәнчә, онун түкәнмәз хәзинә тә'сири бағышлајан јарадычылығы даһа кениш шәкилдә өјрәнилмәјә лајигдир.

Сәмәд Вурғунун тәкчә јарадычылығы дејил, һәјаты да кәнч нәслин тә'лим-тәрбијәсиндә бөјүк әһәмијјәтә маликдир.

Бөјүк шаирин индијәдәк тәдгиг олунмамыш јарадычылыг бахышларындан бири дә онун китаб вә мүталиә илә бағлы сөјләдији сајсыз-һесабсыз фикирләрин үмумиләшдирилмәси вә елми шәкилдә системләшдирилмәси мәсәләләридир. С.Вурғун ирсинин мәһз китабханашүнаслыг бахымындан тәдгигинин илк тәшәббүсү олан бу елми мәгалә илкин арашдырма характери дашыјыр вә бөјүк сәнәткарын јарадычылығынын өјрәнилмәмиш саһәсинә мүәјјән дәрәчәдә ишыг салмаг мәгсәди күдүр.

Бунунла белә бу мөвзу үзәриндә ишләјәркән бә'зи гәнаәтләрә кәлдијимиздән бир нечә төвсијә ирәли сүрмәји лазым билирик:

1. Сәмәд Вурғун јарадычылығынын чохшахәлијини нәзәрә алараг онун китабханашүнаслыг, библиографија вә китабшүнаслыг фикирләри ардычыл тәдгиг олунмалыдыр;
2. Факултә тәләбә елми чәмијјәти "Сәмәд Вурғун китаб вә мүталиә һагтында" мөвзусунда елми кофранс кечирсә, фајдалы олар;
3. Һазырда бөјүк шаирин 95 иллик јубилејинә һазырлыг көрүлүр. Китабханаларын тәшкил етдији тәдбирләрдә факултәмизин тәләбәләри дә мүвафиг мөвзуларла чыхыш етсәләр, һәмин тәдбирләрин сәмәрәси артар;
4. Факултәмиздә мүәллим вә тәләбәләрин иштиракы илә Сәмәд Вурғуна һәср олунмуш кечә кечирилсә, бу кечәдә онун китаб вә мүталиә һагтында фикирләринә дә јер верилсә, тәләбәләр онун әдәби ирсинә даһа јахындан бәләд оларлар;
5. Китабханачылар Сәмәд Вурғун ирсини тәблиғ етмәк үчүн күтләви иши бүтүн форма вә үсулларындан јарадычылыгла истифадә етмәлидирләр.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Багыров Б. Орта мәктәбдә Сәмәд Вургунун һәјат вә јарадычылыгынын тәдриси, - Б.: Мaариф, 1970. - 124 с.

2. Ваһабзадә Б. Сәмәд Вургун (Азәрбајчанын көркәмли адамлары). - Б.: Кәнчлик, 1984. - 380.

3. С.Вургун. Әсәрләри: 6 ч-дә. Ч. 1-6.-Б.: Азәрб. ЕА нәш-ты, 1960-1972.

Ч.1. Ше'рләр (1924-1937)/ Тәрт. ед. вә ред-ру: Осман Сарывәлли. - Б.: Азәрб. ЕА нәш-ты, 1960. - 330 с.

4. Ч.2. Ше'рләр (1938-1956)/ Тәрт. ед. вә ред-ру: Осман Сарывәлли. - Б. Азәрб. ЕА нәшр-ты, 1960. 374 с.

5. Ч.3. Поемалар / Тәрт. ед. вә ред-ру: Осман Сарывәлли. - Б. Азәрб. ЕА нәшријјаты, 1961. - 584 с.

6. Ч.4. Драмлар / Тәрт. ед.: Әлиһејдәр Һүсејнов, ред-ру: акад. М. Ариф. - Б.: Азәрб. ЕА нәш-ты, 1963. - 384 с.
7. Ч.5. Мәгалә, мә'рузә; нитг, тәбрик вә очеркләр (1925-1946-чы илләр) / Тәрт. вә изаһлар Камал Талыбзадә, Әлиһејдәр Һүсејнов вә Сәфурә Һүсејновандыр; ред-ру: Камал Талыбзадә. - Б.: Елм, 1972. - 426 с.
8. Ч.6. Мәгалә, мә'рузә, нитг, тәбрик вә очеркләр (1947-1959-чу илләр) / Тәрт. вә изаһлар Камал Талыбзадә, Әлиһејдәр Һүсејнов вә Сәфурә Һүсејновандыр; ред-ру: Камал Талыбзадә. - Б.: Елм, 1972. - 462 с.
9. С.Вургун. Сечилмиш әсәрләри: 2 ч-дә. Ч. 1-2. - Б.: Азәрнәшр, 1976.
Ч.1. Ше'рләр / Тәрт ед.: Ајбәниз Вәкилова. - Б. Азәрнәшр, 1976. - 288 с.
10. Ч.2. Поемалар/ Тәрт. ед.: Ајбәниз Вәкилова. - Б. Азәрнәшр, 1976. 222 с.
11. Вургун С. Сечилмиш драм әсәрләри вә поемалары. - Б.: Азәрнәшр, 1974. - 496 с.
12. Гулијев Ч. Сәмәд Вургун јарадычылыгында вәтәнпәрвәрлик вә бејнәлмиләлчилик. - Б.: АПИ-нин нәшр-ты, 1959. - 150 с.
13. Гулијев Ч. Сәмәд Вургун јарадычылыгында естетика мәсәләләри. - Б.: Азәрнәшр, 1966. - 172 с.
14. Мән елләр оглујам (Сәмәд Вургун һаггында хатирәләр). - Б.: Кәнчлик, 1984. - 272 с.
15. Нәзирли Ш. Вургун кечиб бу јерләрдән. - Б.: Јазычы, 1986. - 168 с.
16. Сејидов Ј. Сөзүн шөһрәти. - Б.: Јазычы, 1981. - 268 с.
17. Сәмәд Вургунун афоризмләри / Тәрт. ед. вә өн сөзүн мүәл-фи: Ислам Садыг. - Б.: Азәрнәшр, 1987. - 96 с.
18. Һачыјев Ч. Х. Дадашзадә М.А. Совет әдәбијјаты: Дәрслик. - Б.: Маариф, 1967. - С. 114-140.
19. Чәфәров М.Ч. Әдәби дүшүнчәләр. - Б.: Азәрнәшр, 1958. - 200 с.

Князь АСЛАН

Народный поэт Самед Вургун о книге и чтение

Самый знаменитый представитель азербайджанской поэзии XX века Самед Вургун (1906-1956) кроме своеобразия творческой индивидуальности, обладал еще одной чертой - исключительной и настоятельной потребностью в чтении, в каждодневном общении с книгой.

Великий художник слова придавал чтению огромное значение, рассматривал его как источник формирования духовно и нравственно высокоразвитой личности. "Без чтения нет и не может быть ни вкуса, ни слога, ни многосторонней шири понимания. Чтением человек переживает века" - написал Самед Вургун.